

*Ukrainian-Polish cultural and artistic dialogue on the example of theatrical practices.*

**Keywords:** *cultural dialogue, Ukrainian theater, festival, theatrical practices,*

*periodical, digital heritage, international relations, cultural diplomacy, Poland, Ukraine, 21st century.*

УДК 304.442

ORCID ID: 0000-0001-7178-850X

**А.М. Тормахова**

### **МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ**

*У статті окреслено роль мистецтва в контексті культури. Відзначено, що воно невпинно змінюється. Розвиток мистецтва обумовлений різними чинниками - політичними, ідеологічними, економічними, технологічними. Не менш важливу роль мають світоглядні та релігійні компоненти, що визначають тематику та характер мистецьких практик. Зміна мистецтва, поява нових видів та стилів супроводжується також жанровою трансформацією вже існуючих творів. Цей процес має перманентний характер, адже мистецтво віддзеркалює все те, що відбувається у соціумі. Водночас, воно амбівалентно спрямовано на інші культурні чинники, адже мистецтво впливає на формування нового світогляду, нерідко визначає вектор розвитку економіки та т.п. Мистецькі практики не можуть існувати відокремлено від інших культурних складників. Будучи інструментом пропаганди чи виконуючи роль фіксатора історичних подій, мистецтво має значний рівень заангажованості, в якій свобода митця є доволі відносною. Отже, мистецтво має розглядатись не лише як певна самоцінність, що існує сама по собі, а як частина єдиного процесу розвитку людства.*

**Ключові слова:** *мистецтво, культура, політика, система, світогляд.*

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-23-143-149

**Постановка проблеми.** Мистецтво є важливим компонентом культури, що відіграє провідну роль у визначенні потреб соціуму. Мистецькі практики добре віддзеркалюють інтереси суспільства, виступають відповіддю на змінювані запити. Внаслідок взаємодії різних чинників відбувається трансформація мистецьких практик. Так наявна актуалізація певних жанрів та процес жанрової трансформації вже готових творів. Доцільно проаналізувати питання взаємозв'язку зміни мистецьких практик з різними культурними чинниками, які наявні у суспільному розвитку. Мистецтво в сучасному дискурсі здебільшого розглядається як певний відокремлений феномен, що розвивається поза культурою. Проте мало уваги приділено окресленню чинників трансформації мистецтва та специфіці модифікації його жанрів.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питання впливу мистецтва на конструювання реальності та розгляд його як поля боротьби репрезентацій політичних ідеологій розкривається в праці А. Онищенко (2019). Особливості сприйняття тілесності в культурному та мистецькому вимірах окреслено в публікації Т. Дорошенко (2021). Соціологічні погляди на мистецтво в контексті філософсько-естетичного та культурологічного дискурсу розкриваються в праці Л. Стеценко (2012). Культурні чинники впливу на національну пам'ять українського суспільства аналізуються в роботі

Л. Буряк (2013). Функціонування інтерактивного театру в постмодерному культурно-мистецькому просторі виокремлено Ю. Кратко (2021).

**Мета статті** – дослідити особливості трансформації мистецьких практик та виявити соціокультурні чинники, що спричиняють даний процес.

**Виклад основного матеріалу.** Людська культура може бути представлена як цілісна система, в якій всі компоненти взаємопов'язані. Релігія, економіка, політика, освіта та наука є невід'ємними частинами загальнолюдської історії, що визначають розвиток мистецтва. Хоча нерідко видається, що мистецтво та його різні напрямки формуються незалежно від інших компонентів культури, проте взаємообумовленість культурних сфер є хоча й не очевидною, проте безперечною. Дослідимо дане питання більш ретельно.

Специфіка мистецтва полягає в тому, що воно може сприйматись як система знаків, які відсилають до фактів реального світу. Його компоненти мають ціннісний характер та водночас можуть подаватись доволі умовно, через певні абстракції. «Мистецтво – це система нематеріальних знаків, що відсилають нас до реальних предметів, передаючи нам частину їхнього значення. Можливість щось означати є його умовою як знаку» (Онищенко, 2019, с. 69).

Зміна світоглядних орієнтирів впливає на тематику мистецьких творів. Дана позиція вбачається як найбільш очевидна. Адже зв'язок між певними історичними подіями, які супроводжуються зміною світоглядних чи релігійних настанов, та мистецькими трансформаціями є безперечним. В часи формування міфологічного світогляду, яке спостерігалось у стародавніх цивілізаціях, тематика мистецтва була безпосередньо пов'язана з зображенням богів, героїв, міфологічних істот. Якщо розглянути особливості культур, в яких міфологічне мислення мало домінуючий вплив на функціонування суспільства, як це було в Стародавній Греції, то можна відзначити сталість втілення даної тематики. Водночас зміна мистецьких практик відбувалась у зв'язку з поступовим прагненням відтворювати більш життєві форми, які характеризуються меншою умовністю.

Після поширення релігійного світогляду, яке наявне внаслідок формування світових релігій, особливо християнства, відбувається зміна тематики мистецьких практик, принципів створення художніх артефактів та базових естетичних засад, що визначають його характер. Трансформація мистецтва спричинена потребою передавати не зовнішній бік життя людини, а її духовне начало, що неможливо за умов оперування попередніми мистецькими принципами. Це можна простежити за рахунок зміни ставлення до тіла й тілесності в контексті різних культурно-історичних епох. «Грецька та римська культури мали на меті «виокремити» щось своєрідне та унікальне з матеріального та духовного світів. Тема тілесності була «канвою» для цілісного розуміння буття людини. Образ тілесності як «ідеальної оболонки» духу є спадщиною культури Середньовіччя» (Дорошенко, 2021, с. 6).

Так само можливими є зміни у мистецтві, спричинені певними політичними зрушеннями. З приходом нових правителів до влади нерідко відбувається зміна й ідеологічних настанов. Особливо це стосується просування тоталітарних режимів, як, наприклад, у радянському союзі. Формування ідеології соцреалізму спричинило трансформацію тематики, принципів зображення головних героїв та реальної дійсності, обумовило вибір образів, які допускались цензурою. «Мистецтво є місцем боротьби різних репрезентаційних режимів, що легітимуються політичними ідеологіями, які стоять за ними. Це боротьба за право конструювання реальності» (Онищенко, 2019, с. 71). Є певні твори мистецтва, спеціально створені для підтримки нинішніх владних структур у суспільстві. Іноді художникам навіть замовляють твори, які підтримують

певну політичну доктрину. Цей вид політично забарвленого мистецтва зазвичай називають пропагандою. Він використовується для спотворення реальності шляхом поширення ідей, які сприяють одній справі та/або завдають шкоди протилежній справі (How Art and Politics, 2021). Також необхідно відмітити, що мистецтво здатне не лише бути відображенням ряду процесів, що відбуваються в контексті культури. Воно також стає чинником формування нових світоглядних орієнтирів чи навіть компонентом будівництва ідеології суспільного мислення. «Мистецтво звертається не тільки до базових для конкретної культури категорій та канонів, а здатне продукувати власні духовні змісти, естетичні цінності, що можуть переорієнтувати суспільну свідомість і привести до зміни картини світу» (Стеценко, 2012, 44).

Поява технологій впливає на виникнення нових видів мистецтва чи зміну вже існуючих. Причому рівень технологічного оновлення є вкрай різним. З одного боку, можлива поява інших фарб, які будуть впливати на використання іншої поверхні, зміну характеру мазків, тривалості збереження готового мистецького виробу. З іншого боку, формування тих чи інших новацій у технологіях може ставати приводом для глобальної зміни не лише зовнішніх, а й конструктивних ознак виробів. Так, наприклад, в середині XIX століття світ переживав другу промислову або технологічну революцію, коли почався розвиток пароплавів та залізниць. Це стало можливим завдяки розвитку промисловості та появі нових матеріалів, які вироблялись в промислових обсягах, зокрема прокатний метал. Саме такі матеріали, як скло та метал стають основою будівель стилю модерн. Стрункі залізні колони стали замінювати цеглу, внаслідок чого будівлі стали більш відкритими та легкими. За рахунок такого оновлення набули іншого вигляду й будівлі, де виникли яскраві рослинні декори, звивисті лінії, якими були сповнені витвори Антоніо Гауді та інших архітекторів модерну.

Технологічний рівень спричиняє формування мистецтва фотографії, кіномистецтва, які виникають завдяки істотним технологічним зрушенням – появі об'єктиву, камери, можливостей її динамічного пересування. Так навіть поширення звукового кіно тривалий час гальмувалось через відсутність у кінотеатрах якісного звуковідтворювального обладнання. Воно мало надзвичайно високу вартість і тому задля переобладнання кінотеатрів бракувало коштів. Це вимагало збільшення ціни на квитки. Власне остаточне поширення стереофонічного і багатоканального звуку відбулось пізніше, коли почало свій розвиток телерадіомовлення. Таким чином в умовах конкурентної боротьби ініціювався розвиток техніки відтворення звуку, яка була б поширена у кінозалах. Зростання якості відтворювальної техніки стало поштовхом для еволюції й кіно музики та аудіо у стрічках. Адже завдяки якісним змінам техніки стало доцільним урізноманітнювати саунд.

Процес технологічного розвитку супроводжується й появою засобів задля трансляції мистецьких практик, які впливають на легкість та доступність їх сприйняття не лише в концертних залах, а й з власної оселі – від грамофонів до систем домашнього кінотеатру. Істотні зміни відбуваються не лише у тому, що змінюється процес створення мистецтва, також наявне спрощення доступу до мистецьких артефактів. Це в повній мірі правомірно по відношенню до сучасного мистецтва. «Можливість спілкування з мистецтвом у пересічного громадянина значно зростає. Він сам у змозі обирати вид мистецтва, бажаний художній твір, дивитися фільми, відвідувати віртуальні галереї, театральні вистави (архіви таких вже почали створювати у Інтернет-просторі), слухати класичну музику тощо стала можливою завдяки здобуткам технічного прогресу, доступності аудіовізуальної техніки» (Буряк, с. 20).

Якщо простежити функціонування мистецьких практик в контексті культури, то можна відзначити, що пріоритетне значення було у тих, які мали синтетичний характер.

Апеляція до різних органів чуття ставала запорукою глядацького інтересу. Видовищність приймала різні форми в людській історії - від перших синкретичних дійств до повноцінних театральних вистав. В даному ряду сформувались такі жанри музично-театральні, як опера та балет, згодом оперета, мюзикл, рок-опера тощо. Їх функціонування було обумовлено зростанням потреби у становленні більш дієвих та модних форм. Ще задовго до появи постмодерного світогляду відбувався процес адаптації жанрів до потреб соціуму. Він супроводжувався рядом трансформацій творів з одного жанру у інший. Тобто відбувалося своєрідне становлення різножанрових римейків на популярні теми.

Музично-театральні жанри поєднували у собі різні види мистецтва та мали сценічне втілення. В них були представлені такі види мистецтва, як музика (вокальна та інструментальна), поезія, театр, хореографія, образотворче мистецтво тощо. Твори цих жанрів ставали надзвичайно популярними, як їх нащадки - стрічки-блокбастери - і тому з часом відбулося перетворення одного жанру в інший. Це могло ініціюватись творчими задумами видатних балетмейстерів, композиторів чи виконавців.

Можна навести чимало прикладів того, що опери перетворювались на балет. Для обох жанрів характерна чітка драматургія, яка проявляється через сюжетну лінію. В них наявна музика, яскраві костюми, декорації, інструментальна частина. Проте у випадку оперного твору важливу роль відігравав вокал, а у балеті – хореографія. Прикладом такого перетворення жанру стала опера «Кармен» французького композитора Жоржа Бізе. Надзвичайна популярність цієї опери, її яскравий та динамічний сюжет, неповторний тематизм надихнули хореографів на те, щоб створити балет. Кубинський хореограф Альберто Алонсо виступив у ролі не лише постановника, а й лібретиста. При створенні лібрето він звернувся до новели Проспера Меріме. Сюжет був поданий більш динамічно та стиснуто, у порівнянні з оперою. Опера Бізе складалась з чотирьох дій, натомість балет став одноактним. А ось музичний матеріал опери Жоржа Бізе був перекомпонований, аранжований для дещо іншого виконавського складу та позбавлений вокальної лінії. Цей балет під назвою «Кармен-сюїта» є одним з тих, що тепер виконуються не менш, ніж оригінальна опера Жоржа Бізе. Балетна версія твору дозволила використати вже наявну яскраву музичну лінію, драматургію тощо. Проте подібна жанрова трансформація була доцільна при наявності зірок балетного мистецтва. А інтерес до балету активізувався наприкінці XIX століття, ставши приводом для написання нових творів та адаптації вже існуючих.

Низка цікавих балетів виникла завдяки такому балетмейстеру, як Моріс Бежар. Балет «Чарівна флейта» був створений ним на основі однойменної опери геніального австрійського композитора Вольфганга Амадея Моцарта. Балетмейстер залишив незмінним музичний текст і лібрето опери та створив особливу форму пластичного спектаклю, в якому сполучалися різні види мистецтва. Він зберіг навіть вокальну лінію, проте головні дійові особи відтворювали її не голосом, а засобами хореографії. Розвиток хореографії спричинив бажання переосмислити вже відомі твори, проте з іншою – неокласичною пластикою. Постмодерна тенденція до поєднання різних компонентів проявилась також у тому, що балетмейстери прагнули створити хореографічні постановки, поєднуючи музику композиторів-класиків із сучасною хореографічною мовою. Відомий український хореограф Радун Поклітару зробив власні цікаві хореографічні постановки на основі музичних творів композиторів-класиків. Балетна вистава «Дев'ять побачень» супроводжувалась музикою польського композитора Фридеріка Шопена, а «Маленький принц» (за мотивами твору Антуана де Сент Екзюпері) музикою Вольфганга Амадея Моцарта.

Доволі показовим є те, що виникнення кінематографу не стало часом завершення

існування театру, адже зберігся інтерес до перформативних практик, інтерактивних дійств, в яких поєднані живі актори, технології, потужний драйв. Зросла роль глядача як такого, на чії смаки орієнтується творець. «Інтерактивний театр у постмодерному культурно-мистецькому просторі XXI століття – це специфічний театр взаємодії і активного втручання в реалії життя, осмислення фактів і формування перспектив, театр, який співзвучний з ритмом сучасного суспільства і не обмежується жорсткими рамками і сценічним майданчиком» (Кратко, 2021, с. 103).

Вірним буде твердження, що все, що ми робимо сьогодні, з часом стане історією. А мистецтво може служити способом збереження важливих історичних подій. Щороку Смітсонівський інститут замовляє портрети президента та першої леді США, які постійно зберігаються в колекції галереї. Окрім того, що ці портрети є чудовими творами мистецтва самі по собі, вони також служать хроніками американської історії. На прикладі цього факту дуже яскраво постає така ознака мистецтва, як неможливість бути автономним. Воно залежить від інституцій, робота яких вписана в культурний контекст. Саме тому хоча йде боротьба за автономію мистецтва стосовно ринку та політики, проте «сам характер інституцій залишається суто політичним, адже має головну мету: захистити сформовані цінності та сформувати певне відчуття реальності, яке пропонується суспільству» (Онищенко, 2019, с. 71).

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, мистецтво невпинно змінюється. Його розвиток обумовлений різними чинниками - політичними, ідеологічними, економічними, технологічними. Не менш важливу роль мають світоглядні та релігійні компоненти, що визначають тематику та характер мистецьких практик. Зміна мистецтва, поява нових видів та стилів супроводжується також жанровою трансформацією вже існуючих творів. Цей процес має перманентний характер, адже мистецтво віддзеркалює все те, що відбувається у соціумі. Водночас, воно амбівалентно спрямовано на інші культурні чинники, адже мистецтво впливає на формування світогляду, нерідко визначаючи новий вектор розвитку економіки та т.п. Мистецькі практики не можуть існувати відокремлено від інших культурних складників. Будучи інструментом пропаганди чи виконуючи роль фіксатора історичних подій, мистецтво має значний рівень заангажованості, в якій свобода митця є доволі відносною. Отже, мистецтво має розглядатись не лише як певна самоцінність, що існує сама по собі, а як частина єдиного процесу розвитку людства.

#### Бібліографічний список

- Буряк, Л.І. 2013. Культурні чинники впливу на національну пам'ять українського суспільства. *Гілея: науковий вісник*, № 72. С. 14-24.
- Дорошенко, Т.С. 2021. Феномен тілесності у віддзеркаленні культури. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір* : матеріали IV міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрів, 4-5 лист. 2021 р. . Київ: НАКККіМ, С. 6.
- Кратко, Ю.В. 2021. Функціонування інтерактивного театру в постмодерному культурно-мистецькому просторі. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір* : матеріали IV міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрів, 4-5 лист. 2021 р. Київ: НАКККіМ, С. 102-103.
- Онищенко, А.В. 2019. Конструюючи реальність: мистецтво як поле боротьби репрезентацій політичних ідеологій. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*, Том 4. С. 67-72.
- Стеценко, Л.Л. 2012. Соціологічні погляди на мистецтво в контексті сучасної естетики. *Гуманітарний часопис*, 3. С. 38-45.

How Art and Politics Influence and Shape Each Other. 23.02.2021. URL: <https://different-level.com/how-art-and-politics-influence-and-shape-each-other/> (дата звернення: 17.07.2022).

### References

- Buriak, L.I. 2013. Kulturni chynnyky vplyvu na natsionalnu pamiat ukrainskoho suspilstva [Cultural factors influencing the national memory of Ukrainian society]. Hileia: naukovyi visnyk, 72, pp. 14-24 (in Ukrainian).
- Doroshenko, T.S. 2021. Fenomen tilesnosti u viddzerkalenni kultury [The phenomenon of physicality in the reflection of culture]. Kultura i mystetstvo: suchasnyi naukovyi vymir : materialy IV mizhnar. nauk. konf. molodykh vchenykh, aspirantiv ta mahistriv, 4-5 lyst. 2021 r. . Kyiv: NAKKKiM, pp. 6 (in Ukrainian).
- Kratko, Yu.V. 2021. Funktsionuvannia interaktyvnoho teatru v postmodernomu kulturno-mystetskomu prostori [The functioning of the interactive theater in the postmodern cultural and artistic space]. Kultura i mystetstvo: suchasnyi naukovyi vymir : materialy IV mizhnar. nauk. konf. molodykh vchenykh, aspirantiv ta mahistriv, 4-5 lyst. 2021 r. . Kyiv: NAKKKiM, pp. 102-103 (in Ukrainian).
- Onyshchenko, A.V. 2019. Konstruiuiuchy realnist: mystetstvo yak pole borotby reprezentatsii politychnykh ideolohii [Constructing reality: art as a field of struggle for representations of political ideologies]. Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo, 4, pp. 67-72 (in Ukrainian).
- Stetsenko, L.L. 2012. Sotsiolohichni pohliady na mystetstvo v konteksti suchasnoi estetyky [Sociological views on art in the context of modern aesthetics]. Humanitarnyi chasopys, 3, pp. 38–45 (in Ukrainian).
- How Art and Politics Influence and Shape Each Other. Available at: <https://different-level.com/how-art-and-politics-influence-and-shape-each-other/> (in English).

Стаття надійшла до редакції 18.03.2022.

**A. Tormakhova**

### ART PRACTICES IN THE CONTEXT OF CULTURE

*The article outlines the role of art in the context of culture. It is noted that it is constantly changing. The development of art is determined by various political, ideological, economic, and technological factors. Worldview and religious components that determine the theme and nature of artistic practices play an equally important role. The emergence of technologies affects the emergence of new types of art or changes in existing ones. Moreover, the level of technological innovation is extremely different. On the one hand, the appearance of other paints is possible, which will affect the use of a different surface, change the nature of strokes, and the duration of preservation of the finished art product. On the other hand, the formation of certain innovations in technologies can become a reason for a global change not only in the external, but also in the design features of products.*

*The change of art, the appearance of new types and styles is also accompanied by the genre transformation of already existing works. If we trace the functioning of artistic practices in the context of culture, it can be noted that priority was given to those that had a synthetic nature. The appeal to various senses became a guarantee of audience interest. The spectacle took various forms in human history, from the first syncretic acts to full-fledged theatrical performances. In this series, such musical and theatrical genres as opera and ballet, later operetta, musical, rock opera, etc., were formed. Their functioning was due to the growing need to create more effective and fashionable forms. Even long before the emergence of the postmodern worldview, the process of adapting genres to the needs of society took*

place. It was accompanied by a number of transformations of works from one genre to another.

*This process has a permanent character, because art reflects everything that happens in society. At the same time, it is ambivalently aimed at other cultural factors, because art influences the formation of a new worldview, often determines the vector of economic development, etc. Artistic practices cannot exist separately from other cultural components. Being a tool of propaganda or acting as a recorder of historical events, art has a significant level of involvement, in which the freedom of the artist is quite relative. Therefore, art should be considered not only as a certain self-value that exists by itself, but as part of a single process of human development.*

**Key words:** art, culture, politics, system, worldview.

УДК 78.091.4(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6163-4731>

**К. М. Федосенко**

## МУЗИЧНА ІНДУСТРІЯ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ ВІЙНИ

*Музична індустрія України наразі перебуває у стані значних трансформацій. Внаслідок активних бойових дій на українській території виникла потреба пошуку нових форматів реалізації, насамперед, концертної діяльності. Було вироблено нові стратегії просування виконавства представниками українського шоу-бізнесу. Насамперед, поширилась практика проведення концертних заходів закордоном за участю українських виконавців. Також стали впроваджуватись заходи, в яких комбінувались офлайн та онлайн-виступи. Виникла практика використання задля концертної діяльності таких локацій, як-от метрополітен, що внаслідок своїх характеристик має підвищений рівень безпеки у разі загрози артилерійських обстрілів та ракетних ударів. Також поширились стихійні концерти під відкритим небом, організовані з благодійницькою метою. Випуск музичної продукції продовжився, проте зміст музичного контенту набув більш патріотично-забарвленого характеру та зайняв високі позиції у чартах, рейтингах тощо. Цьому сприяли творчі колаборації закордонних виконавців із українськими музикантами.*

**Ключові слова:** музична індустрія, музичний продукт, концерт, рейтинг, війна, Україна.

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-23-149-155

**Постановка проблеми.** Музична індустрія займає провідне місце в культурі. Вона виступає місцем прояву мистецького потенціалу артистів, сферою економічного прибутку та, водночас, чинником, що впливає на формування естетичного смаку та уподобань аудиторії. Її розвиток обумовлений різними чинниками, які відбуваються у суспільстві. Початок активних бойових дій в Україні в 2022 році вплинув на всі сфери людського існування. В тому числі відбулись зміни у функціонуванні та стратегіях розвитку музичної індустрії. Дане питання потребує висвітлення, адже дозволить не лише усвідомити стратегії адаптації даної ланки культури, а й передбачити подальші шляхи її трансформації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Музичні рефлексії українських митців